

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бахмат Ю.В.

студентка,

Науковий керівник: Корольова В.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови,

Дніпропетровський національний університет

імені Олеся Гончара

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГУМОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ АНЕКДОТІ

Серед різноманіття фольклорних жанрів, що нині функціонують у суспільстві, анекдот досі залишається чи не найпопулярнішим. Це зумовлено його природною, найважливішою рисою, яка й вирізняє його з-поміж інших фольклорних творів, а саме – комічним ефектом. Така особливість виділяє анекдот з усього масиву фольклорних творів і формує цей жанр, який має певні, властиві лише йому особливості. Серед таких особливостей можемо назвати пуант (або момент пуанту) – несподіваний кінець анекдоту, що й створює комічний ефект. Це особлива структурна одиниця анекдоту як жанру, невласлива більше жодному іншому. Дослідники жарту особливо підкреслюють роль пуанта, який сприяє тому, що ситуація несподівано перетворюється на свою протилежність, що і є причиною комічного ефекту. «Те, що в ситуативній частині сприймалося як звичайна розповідь, у пуантовій частині перетворюється на абсурд; курйозність перевернутої ситуації створює комічний ефект і реципієнт вибухає сміхом» [1, с. 82].

У сучасному українському анекдоті комічний ефект досягається різними мовними засобами: лексичними, граматичними, стилістичними. Серед найрозповсюдженіших є використання багатозначності слів, але досить поширеними є також конструкції з іншими семантичними відношеннями. Серед граматичних засобів можемо виокремити заміщення суб'єкт-об'єктних відношень у синтаксичній конструкції, створення граматичних значень однієї мови за допомогою одиниць іншої. До найпоширеніших стилістичних засобів створення належать метафора, синекдоха, літота, гра слів тощо.

Серед лексичних можемо виділити використання омонімів та омонімічних явищ. Наприклад:

1) Вагому поправку вніс на розгляд парламенту депутат Клименко: за час засідань сесії він поправився на 10 кілограмів [2, с. 404];

2) – Я щось не зрозумів – ти пив?

– Від типива чую [2, с. 402].

Особливістю останнього анекдоту є те, що не дотримано норм української літературної мови, зокрема творення кличного відмінка іменників чоловічого роду другої відміни (*Типиве*), також у першій репліці в безсполучниковому реченні повинна бути інтонація (відповідно до змісту) пояснення, а комічний ефект побудовано за ймовірній наявності інтонації звертання. Отже, у цьому прикладі комізм спричинений переважно просторічними елементами учасників діалогу.

Іноді комічний ефект у текстах анекдотів досягається завдяки одиницям не лексичного чи фонетичного рівнів, а граматичного. Наприклад:

На уроці англійської мови учитель-поліглот питає ученицю:

– Як по-англійськи буде «риба»?

– Fish (фіш).

– А як сказати «рибка»?

Дівчинка подумала, а потім каже:

– Fishka (фішка) [2, с. 411].

У наведеному прикладі зменшено-пестлива форма слова в одній мові утворена за допомогою морфем іншої: для утворення іменника англійської мови композиційними частинами беруться український продуктивний суфікс -к- та флексія -а. У цьому разі комізм виявляється в самому алгоритмові роботи і характері «будівельного» матеріалу, а також в утворенні слова, що є нормативним в українській мові. Утім, лексема має не лише інше граматичне значення, але й відмінні граматичні характеристики: суфікс -к- у слові «фішка» не вказує на зменшені розміри об'єкта, а є частиною кореня слова. До того ж суб'єктом узято до уваги закінчення, характерне для іменників – -а, що, можливо, умотивовано наявністю саме таких закінчень у словах «риба» і «рибка».

Іншим цікавим мовним явищем, покладеним в основу побудови комічного, є аналогія суб'єкт-об'єктних відношень у синтаксичній конструкції. Наприклад:

П'яний у барі кличе офіціанта:

– Офіціанте! Двері! Я в-в-вийду!... [2, с. 401].

Репліку п'яного чоловіка побудовано з погляду граматики аналогічно до поширеної фрази «Офіціанте! Рахунок! Я заплачу!». Якщо зіставити граматичні форми, то переконуємося, що іменники «рахунок», «двері» вжиті в знахідному відмінку і є неповними реченнями в цьому контексті, що виконують синтаксичну роль прямого додатка. Дієслова «вийду» і «заплачу» мають також спільні граматичні характеристики (перша особа однини майбутнього часу (синтетична форма), дійсного способу, доконаного виду). Отже, граматичні характеристики цих лексем збігаються, а це означає, що фразу побудовано за аналогією.

Іноді комізм побудовано на тому, що елементи офіційно-ділового стилю використовуються в невласливій ситуації, а точніше замість вживання розмовного стилю мовлення. Наприклад:

На екзамені із права.

– Професор, між іншим, шпаргалка є моєю власністю, а ви її вилучили без дотримання відповідної процесуально-правової процедури!

– Ех, парубче! Я ж викладач, а не міліціонер. Не можу ж я, справді, лупити вас по нирках перед тим, як забрати шпаргалку! [2, с. 411].

Бачимо, що студент-юрист вирішив застосувати свої знання на практиці, апелюючи до учителя. Зазвичай такі репліки (перенасичені термінологією) мають дезорієнтувати адресата, фактично відволікаючи його на короткий проміжок часу. У наведеній ситуації було апелльовано до людини з рівнем знань набагато вищим, ніж у адресанта. Саме тому адресат не розгубився і швидко знайшов, що саме сказати студентові. У відповіді спрацювало вже народне уявлення про методику роботи спорідненої структури – міліції.

Сучасний український анекдот презентує нам низку прикладів, коли комічний ефект зображуваної ситуації вибудовано на основі використання фольклорних творів, зокрема приказок. Наприклад:

Операційна. Медсестра кричить:

– У нього з'явився пульс, він повертається!

Тут лікар вирубує електрику:

– Повертатися – погана прикмета! [9, с. 404].

У цьому випадку сміховий ефект досягається вже не тому, що було порушено і змінено саму приказку, а тому що її вжито в нетиповій ситуації, яка супроводжується ще й відповідними абсурдними діями: лікар у цьому тексті постає у невластивому для людини його професії амплуа. Лікар – це, зазвичай, раціоналіст, який усьому шукає пояснення логічне, що протистоїть духовним уявленням суспільства. А в наведеному анекдоті саме лікар намагається чинити відповідно до «народної мудрості»: перешкодити виникненню «негативної ситуації». У цьому контексті вчинок лікаря не сприймається як негативний. Донесення інформації вибудоване таким чином, що увага переноситься зі сфери моральної оцінки на контекст уживання анекдоту.

Отже, засобами творення комічного можуть бути як лексичні, так і граматичні засоби.

Список використаних джерел:

1. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США / В. О. Самохіна. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
2. Україна сміється.: збірка / укладання тексту Кусайкіна Н. Д. – К.: 2008. – 464 с.